

Ärkebiskopar och Penningar

- Den vikingatida myntningen i Trier

B-uppsats i Arkeologi

Vt -97

Stockholms universitet

Johan Landgren

Handledare: Kenneth Jonsson

Abstract

The aim of this essay is to create a relative and absolute chronology of the coinage in Trier, Germany during the Viking Age. The results is based only on coins found in Sweden.

Bildkälla:

Weiller. 1991. sid. 110, 115

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte	1
Frågeställning	1
Definitioner	2
Metod	2
Materialbegränsning	2
Materialbeskrivning.....	3
Kung Otto III	3
Kung Heinrich II	3
Äb Poppo.....	4
Äb Eberhard	7
Tolkningsförslag	8
Sammanfattning	8
Litteraturförteckning.....	9
Appendix 1: Kronologi.....	10
Appendix 2: Diagram	13

Inledning

Trier är en stad i Rheinland-Pfalz, Tyskland vid Mosel nära gränsen till Luxemburg. Staden anlades av Augustus omkring år 15 f. Kr. och är en av Tysklands äldsta städer med fler minnesmärken från romersk tid än någon annan ort norr om alperna. Staden har en vacker amfiteater som uppfördes omkring 100 e. Kr. med plats för 30 000 åskådare. Domkyrkans kärna är en del av en kyrka som uppfördes redan under fornkristen tid.

Trier var huvudstad i Romerska rikets västra del under 300-talet och var ärkebiskopsäte från Karl den Stores tid fram till 1801. (Focus uppslagsverk. CD-ROM-version).

Det har påträffats totalt ca 650 mynt som präglats i Trier i svenska fynd. Den äldsta mynttypen av dessa började präglas omkring år 995. Det fanns en lång och fin myntpräglingstradition som sträcker sig långt tillbaka innan denna mynttyp började präglas, men inget av dessa mynttyper finns representerade i de svenska fynden. Numismatikern Raymond Weiller har kartlagt och upprättat en relativ kronologi över mynttyperna präglade i Trier från 500-talet fram till år 1307 i sin bok *Die Münzen von Trier* från 1988. Herman Dannenberg är en annan berömd numismatiker som forskade om tyska mynt präglade under vikingatiden. Han skrev *Die Deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit* som hade fyra volymer.

De två första mynttyperna i denna uppsats präglades av kungar, men f. o. m. år 1024 började ärkebiskoparna i Trier att prägla mynten. År 1000 fick kloster St Maximin i Trier myntningsrätten för Wasserbillig och samma år fick kloster Oeren vid Trier myntningsrätten för Christnach/Kreuznach. År 1018 fick Trier ett erkännande för Koblenz, år 1045 fick staden Trier ett erkännande och år 1056 fick kloster St Maximin i Trier ett erkännande för myntningsrätten för Wasserbillig (Kluge. 1991. s.102-104). När en stad eller kloster e. dyl. får myntningsrätten innebär detta nödvändigtvis inte att präglingen börjar samtidigt.

Syfte

Syftet med denna uppsats är att göra en relativ och om möjligt en absolut kronologi över de olika mynttyper jag behandlar.

Frågeställning

Kan jag få fram en relativ kronologi?
Kan jag få fram en absolut kronologi?
Vem präglade mynten, dvs vem är myntherren?

Definitioner

Terminus post quem.	Dateringen på det yngsta myntet i en skatt som visar tidigaste möjliga nedläggningsår.
Weiller nr	Typbeteckning efter den tyske numismatikern Raymond Weiller.
Dbg nr	Typbeteckning efter den tyske numismatikern Hermann Dannenberg.
Mynttyp	Avser mynt som präglats med samma motiv.
Mynterre	Den som låtit prägla mynten.
Åt- och frånsida	Sida med myntherrens bild och/eller namn, respektive myntortens namn.
Äb	Ärkebiskop.

Metod

Jag har samlat in alla mynt som uppsatsen berör från Weillers bok och sorterat in dem i en databas som bl a beskriver t.p.q.. Med hjälp av detta t.p.q. tillsammans med tidigare forskning gjord av Raymond Weiller har jag försökt upprätta en relativ och absolut kronologi genom en kvantitativ jämförande analys.

Materialbegränsningar

Resultaten i denna uppsats är endast baserade på de mynt, präglade i Trier som upphittats i Sverige. Jag har valt att endast behandla de mynt där myntorten med säkerhet är fastställd till Trier. Jag har valt att inte behandla de mynt som klostret St Eucharius präglat samt de mynt som präglats av myntherrar efter år 1066, då Äb Udo tillträder som ärkebiskop och därmed får myntningsrätten.

Materialbeskrivning

Kung Otto III 983-996 (kejsare 996-1002)

Nr. 1: Weiller nr 43, Dbg 461. (Weiller. 1991. s. 284ff).

Det äldsta t.p.q. för Weiller 43 (Dbg 461) är 1002. Det äldsta fyndet är från Digeråkra på Gotland. 54 mynt av denna typ är funna i Sverige. 39 av dem på Gotland och resterande mynt är fördelade på Uppland, Blekinge, Medelpad, Skåne, Ångermanland, Närke, Västergötland och Dalarna.

Mynt nr 43 har nedlagts i Sverige som mest under 1020-talet med 15 mynt och under 1040-talet med 12 mynt.

Absolut kronologi

Denna mynttyp kan ha börjat präglas så tidigt som år 983 då Otto III blir kung, men det finns inget i de svenska fynden som tyder på det. Mynttypens äldsta t.p.q. är, som tidigare nämnts, 1002 och det finns svenska fynd av mynt från angränsande områden till Trier, vilket tyder på att handel mellan Sverige och dessa områden har pågått under åren innan millenniumskiftet. Om det präglats mynt i Trier så tidigt så borde de också vara representerade i de svenska fynden, men det är de alltså inte. Jag drar ändå slutsatsen att denna mynttyp troligen började präglas från omkring år 995 eftersom Otto III det året fortfarande var kung. Präglingen fortsatte fram till år 1014. På åtsidan står texten OTTO REX (REX=kung) trots att Otto III var kejsare mellan 996-1002, men det var inte ovanligt att mynten fortsatte att präglas med myntherrens gamla titel (muntlig uppgift Kenneth Jonsson).

Kung Heinrich II 1002-1014 (kejsare 1014-1024)

Nr. 2: Weiller nr 45, Dbg 462. (Weiller. 1991. s.290ff).

Av typen Weiller 45 (Dbg 462) har 15 mynt påträffats i deponeringar i Sverige. 7 av fynden är från Gotland och de övriga fynden är fördelade på Uppland, Medelpad, Skåne, Ångermanland och Blekinge. Äldsta t.p.q. är 1018. De mynt med t.p.q. på 1030-talet fram till och med 1050-talet är endast funna på Gotland. Den största koncentrationen av fynden är från början och mitten av 1020-talet.

Relativ och absolut kronologi

Jag har valt att placera nr 45 efter nr 43 eftersom myntherren till nr 45, Heinrich II efterträdde Otto III på tronen.

Denna mynttyp började troligen präglas år 1014 och upphörde att göra så 1024. Äldsta t.p.q. är 1018, men det bör hållas i åtanke att det finns nästan inga fynd av tyska mynt i svensk jord under 1003-1017. Efter myntherrens namn står det **REX** på myntet. Här gäller alltså samma sak som hos nr 43: De fortsätter att präglade ett mynt där myntherren har fel titel. Det styrker också teorin om att myntet skulle ha börjat präglats 1014 eftersom Heinrich II blir kejsare någon gång under detta år.

Äb Poppo 1016-1047

Nr. 3: Weiller nr 48, Dbg 466. (Weiller. 1991. s.295ff).

Av mynttypen Weiller 48 har 214 mynt påträffats i Sverige. Av dem är 151 st funna på Gotland, 15 st i Blekinge, 14 st i Skåne, 10 st på Öland, 9 st i Dalarna och 7 st i Södermanland. Resten av fynden är fördelade på Ångermanland, Västergötland, Närke, Uppland, Medelpad och Östergötland. Äldsta t.p.q. är 1024.

Av de mynt som präglats i Trier är denna mynttyp det som hittats mest i svensk jord. De mynt som har ett t.p.q. från 1120-talet är 15 av de 19 funna i Johannishus i samma deposition.

På mynttypens åtsida står det **HEINRICVS REX** och på fränsidan **TREVI POPPO**.

Relativ och absolut kronologi

Jag har valt att placera Weiller 48 som efterträdare till Weiller 45. Det beslutet har jag grundat på mynttypens (Weiller 48) t.p.q..

Mynttypen började troligen präglas omkring 1024 och det grundar jag på mynttypens t.p.q. och att den måste ha börjat präglats under Heinrich II regeringstid eftersom hans namn står på mynttypens åtsida. Mynttypen slutade att präglas omkring 1035.

Nr.4 (Ny typ)

Denna mynttyp saknar Weiller nr och Dgb nr därför att den upptäcktes nyligen. Myntherren är äb Poppo. På mynttypens åtsida står det **(KON)RADV IMP** och på fränsidan står det **PO(PPO) (ARC)HI(EPS)** (tolkning inom parentes). Endast ett mynt har hittats av den här typen och dess t.p.q. är 1047. Fyndet heter Glammunds II och är gjort i Akebäck socken på Gotland. Detta t.p.q. ger oss inga ledtrådar om när präglingen startade, men eftersom allt tyder på att Weiller

49 börjar präglas år 1035 och med tanke på att endast ett mynt av denna mynttyp är funnet är det troligt att denna mynttyp endast präglades under ett par månader under år 1035 innan äb Poppo börjar prägla mynt som endast bär hans namn.

Jag väljer att placera mynttypen efter Weiller nr 48 eftersom Konrad II tog över makten efter Heinrich II efter dennes död 1024.

Nr. 5: Weiller nr 49, Dbg 468. (Weiller. 1991. s.313ff).

Äldsta t.p.q. för mynttypen är 1035. Det äldsta fyndet är från Furubjärs(?) på Gotland och det yngsta är från Gannarve, även det på Gotland. Det totala antalet fynd av denna typ funna i Sverige är 100. 51 av dessa är funna på Gotland, 22 i Skåne, 9 i Blekinge och 7 på Öland. Resten av fynden är fördelade på Södermanland, Dalarna och Uppland.

Relativ och absolut kronologi

Jag anser att Weiller 49 ersatte och därmed också började präglas efter nr 4. Detta grundar jag på mynttypens t.p.q. och att äb Poppo's namn är det enda på myntet.

Mynttypen började troligen präglas år 1035 och det grundar jag på dess t.p.q. och med tanke på antalet funna mynt av denna typ och dess t.p.q.-värden, så bör den ha slutat präglas omkring år 1042.

Nr. 6: Weiller nr 50, Dbg 469. (Weiller. 1991. s.324).

Av denna mynttyp har endast fem mynt påträffats i de svenska jordarna. Äldsta t.p.q. är 1044. Äspingefyndet har givits t.p.q. 1047, men mycket tyder på att detta är fel. Dess t.p.q. bör tidigareläggas några år. (muntlig uppgift Christoph Kilger, apr. 1997). Det är också det som jag utgått från när jag gjort min analys. Äldsta fyndet är alltså från Äspinge i Skåne. De fyra andra fynden är funna på Gotland och alla på olika fyndplatser. Mynttypens åtsida är densamma som hos Weiller 51 och dess framsida är densamma som Weiller 49.

Relativ och absolut kronologi

Jag anser att denna mynttyp började präglas efter Weiller 49 och före Weiller 51 och det grundar jag på, förutom dess t.p.q., även dess utseende.

Om det stämmer att Äspingefyndet har ett tidigare t.p.q. så bör präglingen startat omkring 1042. Med tanke på att antalet funna mynt i Sverige är få så anser jag att präglingen avslutats samma år som den började.

Nr. 7: Weiller nr 51, Dbg 470. (Weiller. 1991. s.324ff).

Äldsta t.p.q. för Weiller 51 är 1044. Det äldsta är hittat i Äspinge i Skåne. Totalt har 14 mynt av den här typen hittats i Sverige. 9 av dessa är funna på Gotland, övriga är fördelade på landskapen Blekinge, Skåne och Dalarna.

Relativ och absolut kronologi

Jag anser att Weiller nr 51 började präglas efter Weiller 50, framförallt därför att man kan se att det sker en gradvis förändring i de bägge mynttypernas utseende.

Jag anser att Weiller 51 bör ha börjat präglats 1042 med tanke på dess t.p.q. och sedan fortsatt att präglats till fram till 1046 då den ersattes av Weiller 53.

Nr. 8: Weiller 53, Dbg 471. (Weiller. 1991. 326ff.)

Av mynttypen Weiller 53 har 8 mynt påträffats i Sverige. 6 st. på Gotland och de andra på Öland och i Blekinge. Äldsta t.p.q. är 1048. Det äldsta är funnet i Nyby på Öland.

Relativ och absolut kronologi

Jag anser att Weiller 53 började präglas efter Weiller 51. Det grundar jag på mynttypens t.p.q.. Weiller 53 började antagligen präglas omkring 1046. Dels p.g.a. dess t.p.q. men också av mynttypens relativt knappa återfunna antal. Slutpräglingsår är 1047 då ärkebiskop Eberhard blir myntherre och därmed börjar sin prägling.

Nr. 9: Weiller nr 54var. Dbg 471. (Weiller. 1991. s.328-329).

Weiller har klassificerat en mynttyp som en variant av typen Weiller 54 och är en obol till Weiller 53. Den är också den enda i sitt slag som påträffats i Sverige. Dess t.p.q. är 1055 och fyndet gjordes vid Stora Bjärs på Gotland. Min bedömning är att den börjat präglas 1047 och upphört att präglas samma år. Det grundar jag på att det endast hittats ett mynt av typen i Sverige och att Weiller 56 börjar präglas 1047 med äb Eberhard som myntherre.

Äb Eberhard 1047-1066

Nr 10: Weiller nr 56, Dbg 473. (Weiller. 1991. s.341ff).

Av mynttypen Weiller 56 har 11 fynd påträffats i Sverige (Ett av dessa mynt kan möjligen vara av mynttypen 57). Äldsta t.p.q. är 1047. Äldsta fyndet är från Sanda i Dalarna och från Glammunds I på Gotland. 7 av de 11 mynten är funna på Gotland och de övriga är fördelade på Dalarna, Ångermanland, Blekinge och Öland.

Relativ och absolut kronologi

Weiller 56 är mynttypen som började präglas efter Weiller 53. Det grundar jag dels på dess t.p.q. och att mynttypens myntherre är äb Eberhard som efterträdde äb Poppo efter dennes död 1047.

Denna mynttyp måste ha börjat präglats år 1047. Även om jag tvivlar på att Gandarve-fyndets t.p.q. är så tidigt som 1047. Slutåret för präglingen sätter jag till ca 1053.

Nr. 11:1, Weiller nr 57, Dbg 474. (Weiller. 1991. s.344ff)

Äldsta t.p.q. för Gandarve-fyndet på Gotland är sedan tidigare bestämt till 1047, men jag tror att det är för tidigt. Efter muntlig information av Kenneth Jonsson och vid en jämförelse av denna mynttyps t.p.q.-värden så bör detta fynds t.p.q. flyttas fram några år. Mynttypens yngsta t.p.q. är 1120. Det äldsta är funnet på Gandarve på Gotland och det yngsta i Johannishus i Blekinge. Gandarve-fyndet förekommer även i Weiller 43, 48, 49 och 56, men är i dessa fall av ringa betydelse för kronologin och dateringen. Två av mynten har med viss tveksamhet placerats i den här gruppen. 9 mynt av den här typen har hittats i Sverige varav 8 på Gotland och ett i Blekinge.

Relativ och absolut kronologi

Jag anser att Weiller 57 börjar präglas efter Weiller 56. Det grundar jag på mynttypens t.p.q., samt den ringa myntimporten till Sverige under 1060- och 1070-talet (muntlig uppgift Kenneth Jonsson).

Weiller 57 bör ha börjat präglats omkring år 1053. Anledningen är att Gandarve-fyndets t.p.q. troligen inte är så grovt felbedömt. Slutåret för präglingen bör ligga omkring 1070-75. Anledningen till att det inte finns så många fynd i svenska jordar är att myntimporten var mycket låg under 1060- och 1070-talet.

Nr. 11:2, Weiller nr 58, Dbg - . (Weiller. 1991. s.346).

Av denna mynttyp har endast ett mynt påträffats i svensk jord. Dess t.p.q. är 1120 och är funnet i Johannishus i Blekinge. Denna mynttyp ser ut att vara en variant till Weiller nr 57 och har troligen därför samma präglingstid som ovanstående.

Tolkningsförslag

Weiller har i sin bok sorterat mynten i en relativ kronologi. Där är vi överrens i de flesta fall, men jag föredrar att vara lite försiktigare i min bedömning av de mynttyper där endast ett mynt påträffats.

Sammanfattning

Kung Otto III började präglingen av mynt i Trier ca år 1000 (Weiller nr 43) och han fortsatte att vara myntherre fram till 1014 då kung Heinrich II övertog präglingen (Weiller nr 45). Han fortsatte att prägla mynt fram till 1024 då äb Poppo började prägla mynt. Det är äb Poppo som är myntherre till den nya mynttypen som troligen präglas under en mycket kort tid, kanske bara under ett par månader under år 1035.

År 1024 började Äb Poppo prägla mynt i Trier. I uppsatsen behandlar jag 6 av dem, där jag kommer fram till följande kronologiska ordning: Weiller nr 48, ny typ, 49, 50, 51, 53 och Weiller nr 54var.

Äb Eberhard tar över myntningen i Trier 1047 i och med hans tillträde som ärkebiskop samma år. Tre av de mynttyper som han präglade är funna i Sverige och i min uppsats kom jag fram till att Weiller nr 56 präglades före nr 57. Weiller nr 58 är troligen en variant till Weiller nr 57 och de har därför troligen samma präglingstid.

Litteraturförteckning

Weiller, R. 1988. *Die Münzen von Trier*. Düsseldorf.

Dannenberg, H. 1876-1905. *Die Deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*. Vol I-IV. Berlin.

Kluge, B. 1991. *Deutsche Münzgeschichte, von der späten Karolingerzeit bis zum Ende der Salier*. Sigmaringen.

Focus uppslagsverk. CD-ROM-version.

Opublicerade fyndlistor.

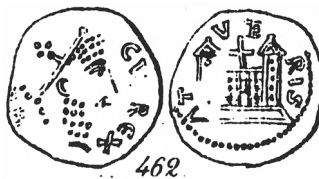
Muntlig information: Prof. Kenneth Jonsson och Christoph Kilger, Numismatiska forskningsgrupper, Stockholm.

Appendix 1: Kronologi

Typ	Weiller nr.	Präglingsid	T.p.q.	Antal	Myntherre
1	43	995-1014	1002	54	Otto III

2	45	1014-1024	1018	15	Heinrich II
---	----	-----------	------	----	-------------

3	48	1024-1035	1024	214	Äb Poppo
---	----	-----------	------	-----	----------

4		1035	1047	1	Äb Poppo
---	--	------	------	---	----------

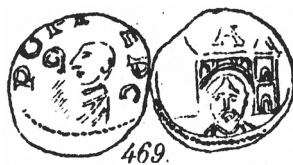

Typ	Weiller nr.	Präglings-tid	T.p.q.	Antal	Myntherre
-----	-------------	---------------	--------	-------	-----------

5	49	1035-1042	1035	100	Äb Poppo
---	----	-----------	------	-----	----------

6	50	1042	1042(?)	5	Äb Poppo
---	----	------	---------	---	----------

7	51	1042-1046	1042(?)	14	Äb Poppo
---	----	-----------	---------	----	----------

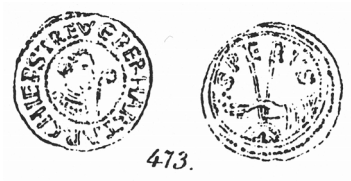

8	53	1046-1047	1048	8	Äb Poppo
---	----	-----------	------	---	----------

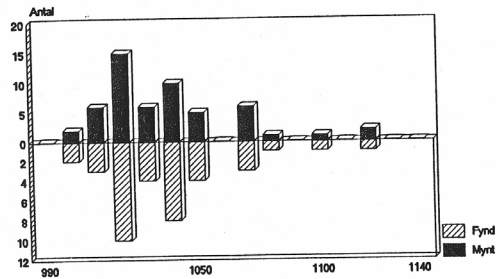
9	54var	1047	1055	1	Äb Poppo
---	-------	------	------	---	----------

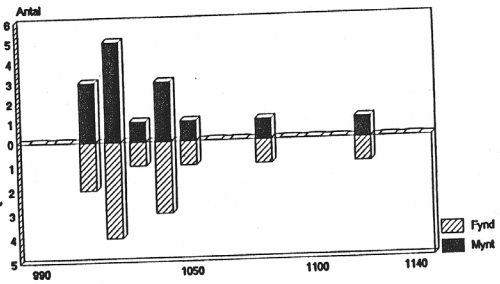
Typ	Weiller nr.	Präglingsid	T.p.q.	Antal	Myntherre
10	56	1047-1053	1053(?)	11	Äb Eberhard
					
11:1	57	1053-1070--75	1053(?)	9	Äb Eberhard
					
11:2	58	1153-1070--1075	1120	1	Äb Eberhard

Appendix 2: Diagram

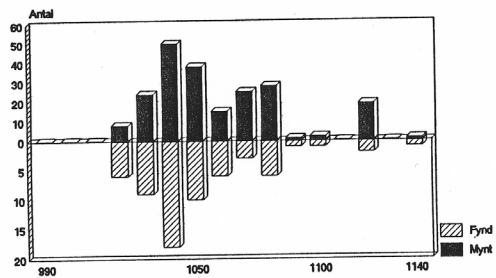
Weiller 43

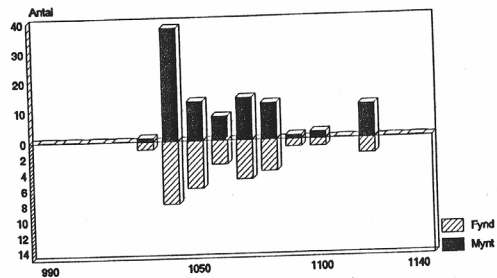
Weiller 45

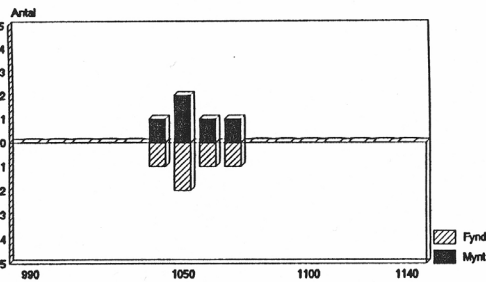
Weiller 48

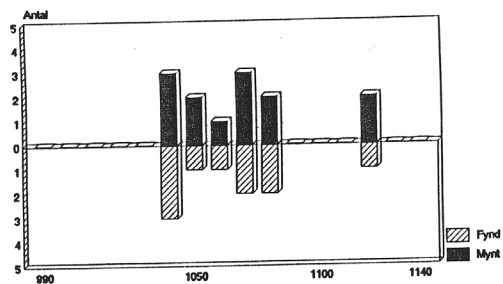
Weiller 49

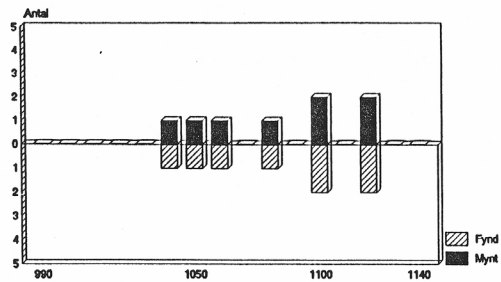
Weiller 50

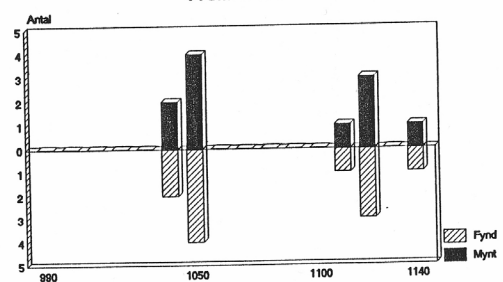
Weiller 51

Weiller 53

Weiller 56

Weiller 57

